

LANDSBYTOMTEN TORUP I TISVILDE HEGN

I årbogen 1968–69 fra Vejby-Tibirke selskabet findes en kort omtale af de indtil da opnåede resultater ved udgravningerne i Tisvilde Hegn, hvor man nord for Asserbo Slotsruin takket være forstkandidat H. C. Jarløvs og lektor P. Chr. Niensens ihærdige indsats, i 1964 nåede frem til et område, der viste usædvanligt høje fosforsyretilstande, idet jordens indhold af forforsyre kan afsløre menneskelig bebyggelse. Området havde en udstrækning på 50 gange 100 meter, idet det dog ikke kan udelukkes, at fosforsyrekoncentrationen strakte sig over et større areal, da kulturlaget mod øst lå under grundvandspejlet, og det hindrede prøveudtagelse. I efteråret 1970 genoptoges arbejdet med assistance fra D.G.U. (Danmarks geologiske Undersøgelser) ved statsgeolog Werner Christensen under anvendelse af en ny metode, der også kunne benyttes i jordlag med store vandkoncentrationer. Et par hundrede meter øst-sydøst for det tidligere fundne areal gav prøverne atter høje tal, og derfor må det beboede område mindst have strakt sig over ca. 2 hektar. Dette må indicere, at det drejer sig om en virkelig landsby og ikke blot om en isoleret bebyggelse, som det hidtil ikke har kunnet udelukkes. Da der, så vidt det vides, ikke har ligget andre landsbyer end Torup i det område, der i dag dækkes af Tisvilde Hegn, må man derfor kunne fastslå, at det er denne lokalitet, som er genfundet ved undersøgelserne.

Det stuehus, der er omtalt i den nævnte artikel, blev genstand for en nærmere undersøgelse i sommeren 1971. Til de allerede beskrevne syv fag føjede sig et rum på to fag mod øst, hvori der fandtes en kampestensovn sammenbygget med gavlen i husets længdeakse; rummet, der på grund af den selvstændige varmekilde sikkert skal tolkes som en aftægtsbolig, havde mod syd udgang til et lille udskud med en bredde på $1\frac{1}{2}$ meter, der øst-vest havde samme længde, som det nævnte østlige rum. Bageovnen ved forstuens nordlige del viste sig at indeholde to faser, hvoraf den yngste, der er afbildet i artiklen, var en senere reparation af en oprindelig bageovn, som kom til syne under det øverste stenlag. Ovnens placering i forhold til bryggersets

nordlige syld viste, at denne er bygget samtidig med den yngste syldstensbygning, hvilket også gælder forstuen. Delvis under ovnkappens østlige del fandtes resterne af et ildsted lidt under en meter i tværmål, hvorover der lå en mængde ildskørnede sten. At dømme efter den skarpe grænse for det rødbrændte ler i fladen, må det dreje sig om en cirkelformet kampestensovn, der delvis er blevet ryddet af vejen ved anlæggelsen af bageovnen. Denne cirkelformede kampestensovn må derfor være ældre end den yngste syldstensbygning.

De ovenfor beskrevne rum skal opfattes som den yngste syldstens-

Dette billede er drejet 90 grader på denne pdf-fil, så det står korrekt. Ellers ikke ændringer. Ole Rud Nielsen, 2014.

bygnings ældre fase. Renaissanceskår fundet på gulvfladen i brygger-
set daterer den yngste syldstensbygning til tiden efter reformationen,
hvilket passer udmærket med det historiske kildemateriale, hvor
landsbyen udgår af lensregnskaberne jordebøger mellem 1593 og
1610.

Vest herfor fremkom ved undersøgelsen i efteråret 1970 resterne af
en ældre syldstensbygning, idet syldsten, dog ofte kun leret hvormed
stenene har været pakket, lå i et bælte, der angav væggenes forløb.
Ved undersøgelsen afdækkedes 2½ fag, der har udgjort bygningens
vestligste del. Resten af denne ældre syldstensbygning var bortgravet
ved anlæggelsen af den ovenfor omtalte yngste bebyggelse på stedet.

Under gulvlaget i den yngste syldstensbygning fremkom mod øst
resterne af en brandtomt, på hvis overflade blev fundet bunden af en
middelalderlig kande med fingerindtryk ved standfladen. Lignende
fund er gjort i stort tal på bl. a. Næsholm borggruin, der har eksisteret
i perioden 1240–1340, men typen er dog kendt helt op til omkring
1500. Det ovenfor omtalte cirkelformede ildsted menes at være sam-
menhørende med brandtomten; en serie stolpehuller under det yngste
tomtlag menes at være samtidige med denne.

Føruden dette anlæg viser de fundne stolpehuller, at der muligvis
findes endnu to bygninger på stedet, der er ældre end den ovenfor om-
talte. Alt i alt ser det derfor ud til, at bebyggelsen har gået et godt
stykke tilbage i middelalderen. En nærmere datering af ildstederne vil
kunne opnås, idet der er udtaget prøver til termoluminiscensbestem-
melse af magister Vagn Mejdahl fra atomforsøgsstationen ved Risø;
hertil kommer prøver til arkæomagnetisk analyse, der foretages af
amanuensis Niels Abrahamsen fra Laboratoriet for Anvendt Geofy-
sik, Århus Universitet.

Vestlængen til den yngste syldstensbygning blev opmålt i foråret
1970, hvor der foruden de to allerede omtalte rum (se årbogen 1968–
69) fremkom et lille udskud mod nordøst. Indgangen til det nordlige
rum fandtes syd herfor. I samme periode afdækkedes et mindre
brøndhul på gårdspladsen mellem de to bygninger.

Endvidere er det planen at prøve at danne sig et billede af lands-
byens agersystem ved at tegne risgærder, der er blevet sat op som

værn mod sandflugten ind på et kort. Bag disse risgærder dannede der
sig små sandvolde, der kan ses i dag.

Beviset for, at det virkelig drejer sig om sådanne risgærder, opnås
ved at lægge en profilvæg tværs gennem en af sandvoldene, hvorefter
risgærden skulle aftegne sig i profilvæggen – jfr. eksempelvis fotogra-
fiet. Enhederne på landmålerstokkene er 20 cm.

Det er desuden tanken at lave en profilvæg tværs foreløbig gennem
en højrygget ager for at danne sig et billede af agertypen.

Det agersystem, man herved skulle kunne danne sig et indtryk af,
kan dateres til det tidspunkt, hvor sandflugten satte ind, d.v.s. slut-
ningen af 1500-tallet. Det er et tidspunkt, hvorfra der ikke tidligere
er undersøgt agersystemer.

Det er ret usædvanligt, at man kan danne sig et billede af så mange
sider af en landsbys funktioner, som tilfældet er med Torup. Dertil
kommer, at kulturfladerne under sandlaget har ligget urørt siden
sandflugtens start, d.v.s. at fundet som helhed kan karakteriseres som
rent.

Søren Frandsen. Ole Rud Nielsen.